

ХОРТИЦЬКИЙ ДУБ – СВАТИНЯ ВИГНАНЦІВ.

Газета "МИГ", Запорозьке, 24/XII/2015, с. 38 <http://archive.mig.com.ua/Issue.aspx?n=198151>

...Богдан Хмельницький під цим дубом збирав своє військо, козаки Івана Сірка писали відповідь турецькому султану, а Тарас Шевченко декламував вірші. Згодом його хотіли порубати на дрова махновці, а Гітлер мріяв перевезти у Берлін... Прикро, але жодна з цих легенд нічим не підтверджується.

У 2010 р., коли відбувся конкурс «Національне дерево України», Запорозький дуб вже давно був тяжко хворий. Тоді, як і зараз, лиш одна зелена гілка животіла між його безкорих мертвих «рук». Тим не менш, патріарх отримав перше місце в «історичній» номінації. І це при тому, що ми не знаємо ніяких достеменних фактів з його давньої історії. Знана, «писана» історія дуба почалася 226 років тому.

Наприкінці липня 1789 р. у долині річки Верхня Хортиця з'явилися перші переселенці-меноніти. Змучені довгою дорогою з пониззя Вісли, з острахом дивилися вони в майбутнє. Князь Григорій Потьомкін, куратор переселення, не виконав обіцянки: замість околиць Бериславу на торговому шляху до Криму, він наказав прямувати до Хортиці – незнаного урочища у сотні миль на північ. Вузька долина річки, руїни старого села, розібраний «палац» Потьомкіна з маленьким садом поруч, схили балок занадто круті, дерев занадто мало... Забутим і пустим здавався менонітам наш благодатний край у перший день. Пішов дощ і виснажені люди сховалися під величезним дубом біля річки. Тут був їх перший відпочинок, тут прочитали вони першу молитву на новій батьківщині.

Протягом всього існування Хортицької колонії, аж до 1940-х років, дуб мав сакральне значення для менонітів. Під кроною велетня проводили свята і пікніки, розповідали про старі часи. Колоністи називали його «Великим», «Хортицьким», «Столітнім» (Hunder-jährige Eiche), але ніколи – «Запорозьким». «Великий дуб – писала Клара Классен, чий рід походить з острова Хортиця, – це живий доказ і справжній свідок нашого славного минулого. Він протистояв посухам і повеням, урятувався від злої гусіні й сокири людей – гірших ворогів природи. Кожен, хто стояв біля кремезного стовбура під могутнім гіллям, яке владно притягає погляд вгору, не в змозі був здолати почуття пошани й заспокоєння, схожого на те, що виникає під склепінням найвеличніших європейських соборів. Столітнім дубом нарекли цього гіганта наші найперші поселенці. Та багато радянських вчених сьогодні дають йому 500-700 років. Не те, щоб наші предки не могли точніше визначити його вік. Скоріш це прояв менонітського консерватизму».

Не знаючи давньої історії дуба, меноніти занурюють її у світовий контекст. «З'явившись приблизно у 1300-у році – пише Джон Лонгхарст – він був свідком смерті Марко Поло у 1328-у, побачив день, коли у 1610-у Галілей довів, що Земля обертається навколо Сонця, зустрів менонітських колоністів у 1789-у, пам'ятає часи Наполеона, диктатуру Сталіна й падіння Радянського Союзу».

Важко не помітити ті майже релігійні почуття, з якими наші колишні земляки згадують Хортицький дуб. Ось що повідомляє Девід Ремпель: «Ще у XVII ст., на Віслі, у Західній Пруссії, звідки прийшли меноніти на Хортицю, вони влаштовували кладовища, як правило, біля величних дерев. Кремезні дуби були для них символом Божої постійності, милосердя й міцних обітів». Меноніти – ревні християни. Але їхні предки, фризи й сакси, як і вся Європа, – теж

колись були язичниками. Хто знає – може теплі почуття до дуба – спадок тих давніх часів?...

Довести, що цей дорогоцінний свідок давнини досі повний життя, взявся один з найстарших менонітських піонерів – Корнеліус Хільдебранд. Він змайстрував дерев'яний обруч, який обвів навколо стовбура. До обруча було приєднано пружину та вказівник з масштабом. Він мав показувати ріст і розширення дерева. Дані реєструвалися довгі роки, кожен бажаючий міг упевнитися, що здоровань рости не дуже поспішає.

У 1905 р. Яків Новицький повідомляв, що величезна крона дубу вкриває площу 120 квадратних сажнів (546,3 м²). «Знаючи, як нещадно в нас нищать пам'ятки старовини, – писав історик – непагано було б, якби охорону цього рідкісного за неймовірним розміром і красою дуба взяло на себе місцеве товариство чи лісоохоронний комітет». У 1910-у воно, нарешті, виникло: Хортицьке товариство охоронців природи – найперше подібне в Російській імперії. Однак, членами його були переважно меноніти. Тому, коли внаслідок війни країну захлинула антигерманська істерія, у 1915 р. Товариство закрили. Менш ніж за тридцять років меноніти покинули Хортицю...

Тепер меноніти живуть за океаном, найбільше в Канаді. Багато з них в останні десятиліття побували на батьківщині предків. З Хортиці вони везли розсаду і жолуді, обережно загорнуті у носові хустинки. Так зробив і церковний пастор з Вінніпегу Джон Фрізен. Виростити дуба йому не вдалося, але допомогли друзі. У 2006 р. Абе та Еліонор Епп з міста Ніагара-он-Лейк подарували Джону та його дружині деревце. Ті ж вирішили пожертвувати хортицьку реліквію Канадському менонітському університету й так відсвяткувати 50-річчя шлюбу. Дерево посадили біля менонітського Центру Спадщини. «Наскільки я знаю – сказав тоді Фрізен – це перший нащадок Хортицького дуба в Вінніпезі. Хай він нагадує нам про минуле, з яким ми пов'язані».

...Сьогодні села з назвою «Хортиця» є в Канаді та Сибіру, в Мексиці, на Уралі та у Парагваї. Десятки інших менонітських сіл стоять по всьому світу. І всюди, де живуть нащадки хортичан, знають і пам'ятають наш Великий, Віковий, Запорозький дуб.

Олег Власов,
молодший науковий співробітник

ХОРТИЦЬКИЙ ДУБ – СВЯТЫНЯ ИЗГНАННИКОВ.

...Богдан Хмельницький под этим дубом собирал свои войска, казаки Ивана Сирко писали ответ турецкому султану, а Тарас Шевченко декламировал стихи. Потом его хотели изрубить на дрова махновцы, а Гитлер мечтал перевезти в Берлин... Досадно, но ни одна из этих легенд ничем не подтверждается.

В 2010 г., когда состоялся конкурс «Национальное дерево Украины», Запорозький дуб уже давно и тяжело болел. Тогда, как и сейчас, лишь одна ветвь зеленела меж его бескорых мертвых «рук». Тем не менее, патриарх получил первое место в «исторической» номинации. И это при том, что нам не известны никакие истинные факты из его давней истории. Известная, «письменная» история дуба началась 226 лет тому назад.

В конце июля в 1789 г. в долине реки Верхняя Хортица появились первые переселенцы-менониты. Измученные долгой дорогой из низовий Вислы, со страхом смотрели они в будущее. Князь Григорий Потемкин, куратор переселения, не выполнил обещания: вместо окрестностей Берислава на торговом пути в Крым, он приказал направляться в Хортицу – неизвестное урочище в сотне миль на север. Узкая долина реки, руины старого села, разобранный «дворец» Потемкина с маленьким садом рядом, склоны балок слишком круты, деревьев слишком мало... Забытым и пустым казался менонитам наш благодатный край в первый день. Пошел дождь и истощенные люди спрятались под огромным дубом у реки. Здесь был их первый отдых, здесь прочитали они первую молитву на новой родине.

На протяжении всей истории Хортицкой колонии, вплоть до 1940-х годов, дуб имел сакральное значение для менонитов. Под кроной великана проводили праздники и пикники,

рассказывали о старых временах. Колонисты называли его «Большим», «Хортицким», «Столетним» (Hunder-jährige Eiche), но никогда – «Запорожским». «Большой дуб – писала Клара Классен, чей род происходит из острова Хортица, – это живое доказательство и настоящий свидетель нашего славного прошлого. Он противостоял засухам и наводнениям, спасся от зловредной гусеницы и топора людей – худших врагов природы. Каждый, кто стоял у крепкого ствола под могучими ветвями, властно притягивающими взгляд наверх, не в состоянии был преодолеть чувства почтения и спокойствия, похожего на то, которое возникает под сводами самых величественных европейских соборов. Столетним дубом называли этого гиганта наши самые первые поселенцы. Но многие советские ученые сегодня дают ему 500-700 лет. Не то, чтобы наши предки не могли точнее определить его возраст. Скорее это проявление меннонитского консерватизма».

Не зная древней истории дуба, менониты помещают ее в мировой контекст. «Появившись приблизительно в 1300-ом году – пишет Джон Лонгхарст – он был свидетелем смерти Марко Поло в 1328-ом, увидел день, когда в 1610-ом Галилей доказал, что Земля вращается вокруг Солнца, встретил меннонитских колонистов в 1789-ом, помнит времена Наполеона, диктатуру Сталина и падение Советского Союза».

Трудно не заметить почти религиозного чувства, с которым наши прежние земляки вспоминают Хортицкий дуб. Вот что сообщает Девид Ремпель: «Еще в XVII в., на Висле, в Западной Пруссии, откуда пришли менониты на Хортицу, они устраивали кладбища, как правило, около величественных деревьев. Крепкие дубы были для них символом Божьего постоянства, милосердия и прочных обетов». Менониты – истые христиане. Но их предки, фризы и саксы, как и вся Европа, – тоже когда-то были язычниками. Кто знает – может теплые чувства к дубу – наследие давних времен?..

Доказать, что этот драгоценный свидетель древности полон жизни до сих пор, взялся один из самых старых меннонитских пионеров – Корнелиус Хильдебранд. Он смастерил деревянный обруч, который обвел вокруг ствола. К обручу была присоединена пружина и шкала с масштабом. Она должна была показывать рост и расширение дерева. Данные регистрировались долгие годы, каждый желающий мог удостовериться, что здоровяк расти не очень-то спешит.

В 1905 г. Яков Новицкий сообщал, что огромная крона дуба покрывает площадь 120 квадратных сажен (546,3 м). «Зная, как беспощадно у нас уничтожают памятники старины, – писал историк – неплохо было бы охрану этого редкого по невероятному размеру и красоте дуба поручить местному обществу или лесоохранительному комитету». В 1910-ом оно, наконец, возникло: Хортицке общество охранителей природы – первое подобное в Российской империи. Однако, членами его были преимущественно менониты. Поэтому, когда вследствие войны страну накрыла антигерманская истерия, в 1915 г. Общество закрыли. Меньше чем через тридцать лет менониты покинули Хортицу...

Теперь менониты живут за океаном, больше всего в Канаде. Многие из них в последние десятилетия побывали на родине предков. Из Хортицы они везли рассаду и желуди, бережно завернутые в носовые платки. Так поступил и церковный пастор из Виннипега Джон Фризен. Вырастить дуб ему не удалось, но помогли друзья. В 2006 г. Абе и Елионор Епп из города Ниагара-он-Лейк подарили Джону и его жене деревце. Те же решили пожертвовать хортицкую реликвию Канадскому меннонитскому университету и таким образом отпраздновать 50-летие брака. Дерево посадили у меннонитского Центра Наследия. «Насколько я знаю – сказал тогда Фризен – это первый потомок Хортицкого дуба в Виннипеге. Пусть он напоминает нам о прошлом, с которым мы все связаны».

...Сегодня села с названием «Хортица» есть в Канаде и Сибири, в Мексике, на Урале и в Парагвае. Десятки других меннонитских сел стоят по всему миру. И всюду, где живут потомки хортичан, знают и помнят наш Большой, Вековой, Запорожский дуб.

Олег Власов,
младший научный сотрудник
Национального заповедника «Хортица».